

Kőrössi Judit - Kékesi Márk - Csabai Márta

Boldogság – itthon vagy külföldön?

Szegedi fiatalok nézetei a boldogságról és a külföldi munkavállalásról

A boldogság

A boldogság keresése régóta foglalkoztatja az embereket, ez olvasható ki minden nép kultúrájában megtalálható mesékből, mondákból, szépirodalmi alkotásaiból. A kultúra minden területét áthatotta az öröm, a pozitív érzelmek, az élettel való elégedettség elérésének szándéka, akár a filozófiát, a különböző vallásokat, művészeteket tekintjük, akár a tudományos fejlődés mindennapi életet megkönnyítő eredményeit vesszük szemügyre. A boldogság, elégedettség fogalma mindent kultúrában jelen van, és minden korban reflektálódott valamilyen módon az ember helyzete és környezethez való kapcsolata a kellemes és kellemetlen dimenzióban (Veenhoven, 1996; Uchida, Norasakkunkit és Kitayama, 2004).

A pszichológiában az 1960-as évektől jelentek meg a mai értelemben vett boldogságra vonatkozó kutatások (Veenhoven, 1996; Ryan, és Deci, 2001). Az 1980-as évek elejétől megjelenik a szubjektív jóllét fogalma, a fogalom differenciált leírása, és a vizsgálatára alkalmas mérőeszköz kifejlesztése (Diener, 1984; Larsen, Diener és Emmons, 1985). Az 1980-as évek legvégétől megjelenő kritika kapcsán, ami a kutatások elméleti alapjait hiányolja (Ryff, 1989), megjelenik a pszichológiai jóllét fogalma, amit Bühler, Jung, Maslow, Rogers, Erikson, Allport, és Jahoda nevéhez köthető elméletekre alapozva fogalmazott meg Carol Ryff (1989). Ez a pszichológiai jóllét fogalom alakult át a 2000-es évek legelejétől az Arisztotelésztől kölcsönzött eudaimonia (*εὐδαιμονία*) kifejezéssé (Ryan és Deci, 2001; Ryff és Singer, 2008). A jó és értelmes életet középpontba állító szemlélet szakít avval a korábbi hagyománnyal, hogy a boldogságot egyenlővé tegye a boldog élmények elérésével és a negatív érzések elkerülésével. Ehelyett azt hangsúlyozza, a pozitív pszichológia irányzatával együtt, hogy a boldogság vagy az emberi teljesség a belső erőforrások kiteljesítésével, és elköteleződéssel végzett értelmes tevékenységgel érhető el (Ryan és Deci, 2001; Ryff és Singer, 2008; Seligman, 2003; Csíkszentmihályi, 1997, 2010; Oláh, 2005).

A boldogság kutatásában eddig többnyire a pszichológiai jóllét vagy az étellel kapcsolatos elégedettség háttérét vizsgálták, vagyis azt, hogy mik azok a tényezők, amelyek meghatározzák a boldogságot. A gazdasági mutatók meghatározó szerepe mellett így fény derült sokféle egyéni pszichológiai és társas kapcsolati tényezőre. A kultúra hatását is igazolni lehetett, egyrészt a boldogság mértékére gyakorolt hatását (Liu et al., 2005; Tanaka et al., 2005), másrészt a boldogság tartalmára, felfogására kifejtett hatását (Lu és Gilmour, 2004). Ez alapján megfogalmazódott a boldogság kulturális reprezentáció felfogása (Uchida et al., 2004; Lu és Gilmour, 2004), annak a kiemelése, hogy a boldogság mint cél, vagy a boldogság élménye kulturálisan beágyazott.

A boldogság kutatásában látható egy újabb megközelítése is, amely azt próbálja megragadni, hogy a társadalmi folyamatok hogyan hatnak az egyének és a csoportok nézeteinek tartalmára és kontextusára (Crossley és Langdridge, 2005). A boldogság megfogalmazása tehát nem kizárólag egyéni konstrukciós folyamat következménye. Magyarországon több vizsgálati eredmény szerint is jellemző az emberek beállítódására a panaszkodás, elégedetlenség, a szkeptikusság és a pesszimizmus (Böhnke, 2001; Hollander, 2002). A szubjektív jóllét értéke is igen alacsony 1981 és 2007 között mérve, tehát hosszú időtartam alatt folyamatosan csekély mértékű elégedettségről tudósítanak a mérések (Foa et al., 2008; Márfi, 2007). Ezek az eredmények úgy is értelmezhetők, mint a társadalomban kialakult, hosszabb időszakon keresztül is fennmaradó, széles körben elterjedt vélekedések az életfeltételekkel és az aktuális helyzettel kapcsolatban. Az étellel való elégedettség, vagy rövidebb elnevezéssel élve a boldogság, szociális reprezentációként is felfogható.

Moscovici (1973) szerint a szociális reprezentáció érték(rendszer), nézet vagy gyakorlat, ami lehetővé teszi az ember számára, hogy a környezetét megismerje, kezelje, és kommunikálni tudjon másokkal. A társadalmi szinten létrehozott reprezentáció magyarázó eszköz, kommunikációs és gondolkodási mód is egyben (Moscovici, 1984; László 2000). A szociális reprezentáció sajátos tartalommal jellemezhető, hiszen a tudománytól kölcsönöz lényeges ismereteket, és ezekből formálódnak a társadalomra, vagy annak kisebb csoportjaira jellemző nézetek és cselekvési módok (Moscovici, 1984). A reprezentáció szerkezetére az jellemző, hogy a széles körben ismert nézetek alkotják a reprezentáció magját, amelyhez a kisebb társadalmi csoportok,

szubkultúrák és egyének ismeretei kapcsolódnak (Abric, 1993). A boldogsággal kapcsolatban például a tudományos ismeretek egy része a filozófia és a pszichológia elméleteiből kerül át a közgondolkodásba (Crossley és Langdridge, 2005). A boldogság észlelt forrását vizsgálva pedig arra derült fény, hogy a reprezentáció magját a fiatal férfiak és nők hasonlóképpen az önbizalomban, családi támaszban, személyes kapcsolatokban és a foglalkozás gyakorlásában látják. A személyes kapcsolatokat azonban a férfiak inkább a szexuális kapcsolatokkal kötik össze a boldogság okainak megjelölésekor, a nők pedig inkább az érzelmeket társítják a személyes kapcsolatokhoz (Crossley és Langdridge, 2005).

Célok és a boldogság kapcsolata, célok és tervek serdülőkorban

Két nagyobb elmélet fogalmazta meg a boldogság és a célok, illetve a motiváció kapcsolatát. A pozitív pszichológia szerint az önmegvalósítással és az értelmes célok állításával érhető el a boldogság. Az önmegvalósítást segíti a képességek kibontakoztatása, az elköteleződéssel végzett, motivált, fontos célokat megvalósító tevékenységek (Seligman, 2003; Oláh, 2005). Csíkszentmihályi (1997) az áramlat tevékenységek örömet okozó jellegét hangsúlyozza az étellel való elégedettség leírásakor. A boldogságot biztosító, az életet érdekesebbé tevő tökéletes élményhez szükség van a megfelelő felkészültségre, a világos célok kijelölésére, a folyamatos visszacsatolásra, a feladatra való összpontosításra, és az Én feladattal való összeolvadására. Az önmagukban jutalmazó feladatok meglétekor nem szükségesek az anyagi javak, a hírnév, a hatalom, a szórakozás, tehát a külső jutalmazások, mert a flow-élmény megélhető a munkában, családi kapcsolatokban, de akár a magány során is (Csíkszentmihályi, 2010).

Az öndeterminációs elmélet szintén a boldogság és az élet során megvalósítható célok kapcsolatát helyezi a fókuszba (Ryan és Deci, 2000; Ryan, Huta és Deci, 2008). A teljes emberi élet, az eudaimonia az életnek egy bizonyos tartalmát jelenti, ahol nem egy állapot, vagy egy statikus eredmény elérése a cél, hanem egy folyamatnak, a jó életnek a fenntartása. A teljes és jó életet négyféle motivációs fogalommal lehet leírni. Az egyik az intrinzikus célok és értékek megvalósítása, ami a személyes fejlődést, a kapcsolatokat, a közösséget és az egészséget tartalmazza, szemben az olyan extrinzikus célokkal, mint gazdagság,

hírnév, image és a hatalom. A második fogalom az autonóm, szándékos és konszenzusos viselkedés, ami szembeállítható a kívülről irányított vagy kontrollált viselkedéssel. További két oldala a teljes emberi létnek a gondosság és tudatos cselekvés, illetve az alapvető pszichológiai szükségletek (kompetencia, autonómia és kapcsolatok fenntartása) kielégítése. Ryan és Deci szerint az intrinzik motiváció, az autonóm viselkedés és a gondosság, illetve tudatosság serkenti az alapvető pszichológiai szükségletek kielégítését, és így lehetővé teszi a fizikai és pszichés jóllét elérését.

Az empirikus vizsgálatok is azt igazolják, hogy a motiváció jellegével és a kitűzött célokkal valóban kapcsolatban áll a fiatalok és a serdülőkorúak elégedettsége. Középiskolások körében az intrinzik célok, nevezetesen a kapcsolatok, egészség, növekedés és társadalmi feladatok fontosabbak voltak, mint a gazdagság, hírnév, imázs, vagyis az extrinzik célok. A lányokra ez a tendencia fokozottabban igaz volt (Szondy, 2004). Egy másik magyarországi vizsgálat pedig azt mutatta, hogy az extrinzik célok gyengébb preferálása összefüggött a boldogabb, aktívabb étellel és a jobb fizikai egészséggel (Pikó és Keresztes, 2006). A nemi szerepeknek megfelelően másfajta célokat fogalmaznak meg a lányok és a fiúk (Massey, Gephardt és Garnefski, 2009). A 12-19 éves lányokra jellemzőbb volt a társas jellegű célok megfogalmazása, de ugyanolyan gyakorisággal említették meg az anyagi javakat, mint a fiúk. Ez a vizsgálat azt is feltárta, hogy a jóllét pozitívan korrelál a céllal kapcsolatos hatékonyságérzéssel, és negatívan a célelés nehézségével. Emmons szerint pedig nemcsak a felnőtteknél, hanem a fiataloknál is együtt jár a céltudatosság és a célok felismerése a boldogság nagyobb értékével (Emmons, 1986).

A feltáró jellegű vizsgálat kérdései

Elővizsgálatunk kérdései két központi fogalom köré rendeződtek, az egyik a fiatalok boldogsága, a másik a migrációs célkitűzések témája volt. A szociális reprezentáció felfogáshoz csatlakozva a boldogságot olyan értéknek fogjuk fel, amit az adott társadalom különböző csoportjai és rétegei hoztak/hoznak létre folyamatosan a boldogságról és a hozzá kapcsolódó témákról a kommunikáció során. Véleményünk szerint a boldogság értéke és a hozzá kapcsolódó nézetek irányítják az egyének életét, ehhez mérten választanak a különböző lehetőségek és cselekvések között. A reprezentáció ugyanakkor értelmezési

keretet ad az események illetve az egyén saját életének, cselekvése következményeinek megítéléséhez. Mivel a boldogság szociális reprezentációjának nem találtunk szerkezeti leírását, tagolását a szakirodalomban, így egy olyan hipotetikus modellel dolgoztunk, amelyben a reprezentáció stabil magját a boldogság tartalma vagy fogalma alkotja. A központi elemhez (Abric, 1993) vélhetően a következő, nagyobb különbségeket mutató és gyorsabban változó nézetek kapcsolódnak: a boldogsághoz csatlakozó értékek; fontos életcélok; a boldogság meghatározói vagy forrása; a boldogság elérésének stratégiái; a boldog ember adottságai, képességei, vonásai; az egyén és a közösség/társadalom boldogságának kapcsolata. A vizsgálatban alkalmazott kérdőívünkben nemcsak a saját boldogság értékelését kértük a diákoktól, hanem a magyarok boldogságára vonatkozó megítéléseket is. Emellett a boldogság forrásairól, az eléréséhez szükséges stratégiákról alkotott nézeteket, illetve a boldogsághoz kapcsolható értékek választását is feltérképeztük.

Az életcélok közül a fiatalok migrációs terveit tettük meg a feltáró jellegű elővizsgálat másik fókuszának. Arra kerestük a választ, hogy egyrészt mennyire jellemző a munkamigrációs elképzelés a diákoknál, másrészt van-e kapcsolat a migrációs elképzelések és a boldogság értékelése között. A migrációs tervek, célokra vonatkozó kérdéseink háttérben az állt, hogy Magyarországon igen alacsony volt a kérdezés évét (2008) megelőzően a munka-migrációs tendencia (Csath, 2008). Míg Svédországból vagy Finnországból a lakosság 4,7%-a tervezte a munkamigrációt 2008 és 2013 között, addig Magyarországon ez az arány 2% volt, Lengyelországban, Észtországban és Litvániában 7-9% között mozgott (Coppin et al., 2006). Így felmerült a kérdés, hogy vajon a gyenge magyarországi migrációs folyamat háttérben milyen elképzelések és tervek fogalmazódnak meg annál a korosztálynál, akik a legnagyobb valószínűséggel jelennek majd meg a külföldi munkaerőpiaci versenyben. A tervek vonatkozóan a kérdőívben szerepelt a migráció időtartamára, helyére, a szükséges képességekre és diszpozíciókra vonatkozó kérdéssor, amit kiegészített még a migráció biztosította értékek kiválasztása és az életcélok preferálása a különböző életszakaszokkal kapcsolatban.

A minta

A kutatás során vizsgált mintánk 486 főből állt, akik közül a legfiatalabb 14, a legidősebb 25 éves. Az életkor átlaga a mintában 18,1 év (SD=3,43). A mintavételi keret a Szegeden közép- és felsőfokú tanulmányokat folytató diákság volt; a megoszlás az egyetemi, a szakközépiskolai és a gimnáziumi és alminták között egyenlőnek tekinthető. A nők a teljes minta 52, a férfiak 48 százalékát adták. Iskolatípusonként azonban jelentősebb különbséget tapasztaltunk: a szakközépiskolai osztályokban sokkal több volt a fiú, a gimnáziumi almintában pedig a lányok számbeli fölénye jelent meg (1. táblázat).

1. táblázat. A minta megoszlása iskolatípusok és nemek szerint

			Iskolatípus			Teljes
			Gimnázium	Szakközépiskola	Egyetem	
A válaszadók neme	Férfi	N	66	101	66	233
		%	13,6	20,7	13,6	47,8
	Nő	N	101	53	100	254
		%	20,7	10,9	20,5	52,2
Teljes	N	167	154	166	487	
	%	34,3	31,6	34,1	100	

A vizsgálóeljárás

Az általunk szerkesztett kérdőív kérdéscsoportjai a következők voltak:

1. Demográfiai adatok és külföldi tapasztalatok

A válaszadók életkorára, iskolatípusára, a külföldi utazásuk vagy tartózkodásuk időtartamára, szüleik iskolai végzettségére vonatkozó kérdések szerepeltek a kérdőív első részében.

2. A boldogság megítélése. Boldognak tartott országok.

a. A magyarok boldogságának megítélésére kértük a fiatalokat egy 10 fokú Likert-skálán: „Mit gondol, mennyire boldogok manapság a magyarok?” kérdés alapján. (1 = egyáltalán nem boldogok, 10 = nagyon boldogok)

b. A válaszadó személyes boldogságának megítélése 5 fokú Likert-skálán történt: „Általában boldog embernek gondolom magam.” kijelentéssel való egyetértés mértéke alapján.

(1 = egyáltalán nem érték egyet; 5 = teljes mértékben egyet-
érték)

c. Három olyan ország megnevezése és rangsorolása volt a
következő kérdés, ahol az emberek a legboldogabban élnek.

*3. Külföldi tartózkodás szándéka, időtartama, és helye. A célország
biztosította értékek. A külföldi tartózkodás sikeressége és pszichológiai
alapja (képességek, tulajdonságok).*

a. A külföldi tartózkodás vagy munka szándékát a következő
három válaszlehetőség közül kellett kiválasztani: igen, nem, még
nem gondolkoztam rajta.

b. Külföldi tartózkodás időtartamának kiválasztását 6 rögzített
lehetőség közül kellett megadni (ha igennel nyilatkozott az előző
kérdésnél): 1-3 hónap, 3-6 hónap, 6-12 hónap, 1-3 év, 3-5 év, akár
örökre is.

c. Három olyan külföldi célállomás lista nélküli, (nyitott
kérdésként történő) megjelölése és rangsorolása volt a feladat,
ahova a fiatalok szívesen elmennének hosszabb időre is.

d. Az első helyen választott külföldi ország biztosította öt értéket
(béke, biztonság, anyagi jólét, boldogság, szabadság) rangso-
rolását kellett elvégezni.

e. A külföldi tartózkodás sikerességének megítélését a „több-
nyire önmagán múlik”, „többnyire más körülményeken múlik”
két válaszlehetőség közül történő választással kívántuk mérni.

f. A következő nyolc tényező közül kellett kiválasztani azt a
három tulajdonságot és képességet, amire a megkérdezett sze-
mély a sikeres külföldi munkavégzés érdekében támaszkodna:
hozzaértés és tudás, kreativitás és találékonyság, eszesség és
intelligencia, rugalmasság és nyitottság, jókedv és pozitív hoz-
záállás, bátorság, magabiztosság és önállóság, kalandvágy és
ambíció.

4. Értékek mint élelcélok négy szituációban

A válaszadóknak négy élethelyzetet ábrázoló történetben kellett
tanácsot adni a főszereplőnek, hogy melyik megoldást válassza a jövőre
vonatkozóan. Mindegyik élethelyzet négy alternatív megoldást tartal-
mazott, amelyből egyet kellett javasolni. Az élethelyzetek ugyanazt
a négy értéket/célt érintették a szituációnak megfelelő formában: 1)
családi és érzelmi kapcsolatok (É); 2) biztonság, stabilitás (B); 3) mi-

gráció, külföldi munkavállalás (M); 4) önmegvalósítás, autonómia (Ö). A négy szituáció a következő volt:

I. Klári 19 éves, most fog érettségizni. Jó tanuló, és több helyre is beadta a felvételi jelentkezését, de nagyon bizonytalan, hogy mit is szeretne csinálni az életben, és hol szeretne élni. Nagyon szeretné kipróbálni az önálló életet. Van lehetősége arra is, hogy külföldre menjen egy időre. Van egy nagyon komoly partnere, akivel az együttélést tervezgetik.

1. Az a legfontosabb, hogy folytassa a tanulmányait, és közben majd eldőlnek a dolgok. A szülőktől való elköltözésről is döntsön később. (B)

2. Költözzön el a barátjához, éljenek együtt boldogan. (É)

3. Költözzön el otthonról, de egyedül, álljon a saját lábára, és próbálja ki a függetlenséget. (Ö)

4. Ragadja meg az alkalmat, hogy külföldre mehet, és ott nézze meg a további lehetőségeket. (M)

II. Tibor 30 éves, fiatal mérnök. Csalódott a jelenlegi munkahelyében, viszont nagyon jól keres. Feleségével és idős, beteges szüleivel lakik. Azon gondolkodik, hogy keressen-e másikat, esetleg kevésbé jól fizető munkahelyet a mostani helyett, vagy maradjon, amíg össze tudja gyűjteni a pénzt egy önálló lakás beugrójára. Külföldi munkavállaláson is gondolkodik, de nem tudja, felesége és az idős szülők mit szólnának hozzá.

1. Kezdenek független életet a feleségével egy önálló lakásban. (É)

2. Maradjon minden úgy, ahogy van, addig, amíg biztosan nem tudja, mit akar. A szülőknek is szüksége van rá otthon. (B)

3. Menjen el külföldre, a feleségével együtt, vagy akár ideiglenesen nélküle is, ha adódik egy jó lehetőség. (M)

4. Keressen olyan munkát magának, amit szakmailag igazán jónak tart, a többi majd kialakul. (Ö)

III. Kati 49 éves, sikeres üzletkötő. Két felnőtt gyereke van, elvált, de van egy partnere, akivel szóba került már az együttélés is. Kati szereti a munkáját, de valami újat is szeretne kipróbálni, és fél, hogy kifut az időből. A munkahelyén most adódott egy lehetőség, hogy elmehetne a cég külföldi telephelyére 3 évre, nagyon jó fizetéssel, vezető állásba. Kati esténként, titokban a régi vágyára, egy önálló virágszalonna gondol, ahol művészi csokrok készülnek.

1. *Kati maradjon itthon, és nézzen körül, milyen lehetőségek vannak a váltásra. Amíg nem biztos valami, addig ne lépjen. (B)*

2. *Koncentráljon a magánéletre, most, hogy a gyerekeit felnevelte, élvezze az életet a partnerével. (É)*

3. *Vállalja el a külföldi munkát. (M)*

4. *Vágjon bele a virágszalomba, még ha kockázatos is, de ez a vágya. (Ö)*

IV. Sándor 64 éves tanár, most ment nyugdíjba. A családban arról beszélgetnek, hogy eladnák a házukat, és a megtakarított pénzüket is hozzáadva, a fiáékkal együtt építenének egy nagy családi házat, ahol mindannyian együtt lehetnének az unokákkal. Közben arra gondol, hogy a megtakarított pénzből vehetne egy kis vitorlást. Felesége pedig azt szeretné, hogy utazzanak, menjenek külföldre, akár hosszabb időre is, mert egy külföldön élő magyar család hívta őket két évre bébiszitternek.

1. *Menjenek el külföldre, lássanak világot. (M)*

2. *Maradjon minden, ahogy van, amíg nem dől el, hogy mit szeretnének pontosan a feleségével, addig várjanak a döntéssel. (B)*

3. *Sándor vegye meg a vitorlást, egy élet munkája után megengedheti magának, hogy arra költse a pénzt, amire ő szeretné. (Ö)*

4. *Vágjanak bele az építkezésbe, és éljenek együtt boldogan a nagycsaláddal. (É)*

5. *A boldogság kontextusa, elérésének stratégiái*

a. A következő nyolc érték közül, azt a hármat kellett kiválasztani és rangsorolni a személyeknek, amit a boldogság fogalmához szorosán kapcsolódó értéknek tekintettek: igazi barátság, családi biztonság, elvégzett munka öröme, belső harmónia, szabadság, a haza biztonsága, anyagi jólét, béke.

b. A boldogság forrására, alapjára kérdeztünk rá, amikor arra kértük a fiatalokat, hogy egy ötfokú attitűdskálán jelöljék be, mennyire múlik a boldogság a következő 10 tényezőn: személyiség, iskolázottság, gyerekkori élmények, szerencse és véletlen, kapcsolatrendszer és ismerősök, gazdagság és jólét, barátságok, családi és rokoni háttér, munka jellege, anyagi biztonság.

c. A boldogság elérésének négy olyan stratégiáját kellett rangsorolni a megkérdezetteknek, amelyek egy-egy pszichológiai iskola alapvető hangsúlyait és központi pszichológiai folyamatait fejez-

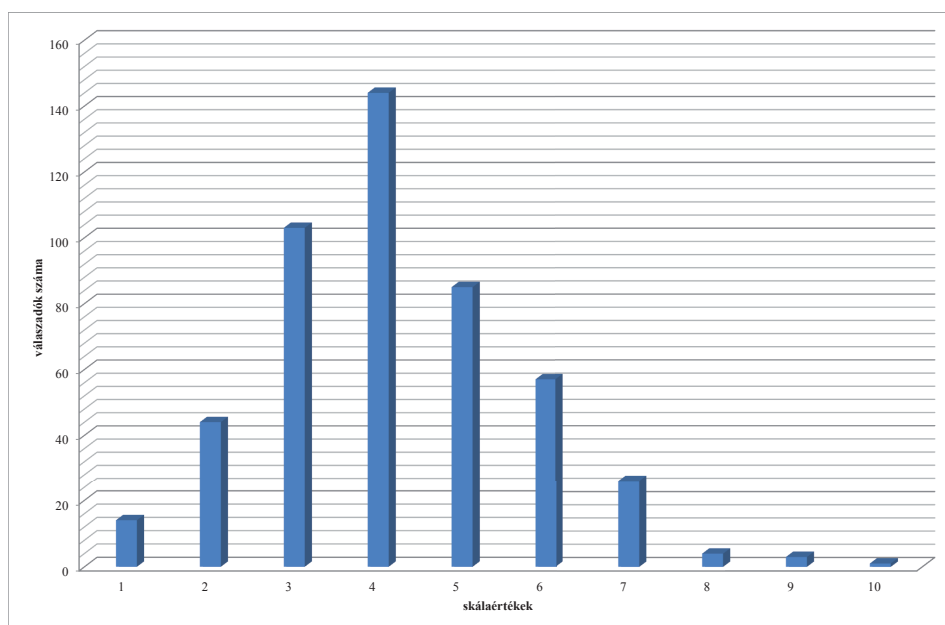
ték ki: 1. Racionális mérlegelés, tervezés, döntés; 2. Ösztönökre, megérzésre, érzelmekre hagyatkozás; 3. Ügyes alkalmazkodás a környezethez, 4. Önmegevalósítás.

Eredmények

A boldogság megítélése: a magyarok és a saját boldogság mértéke, boldog országok

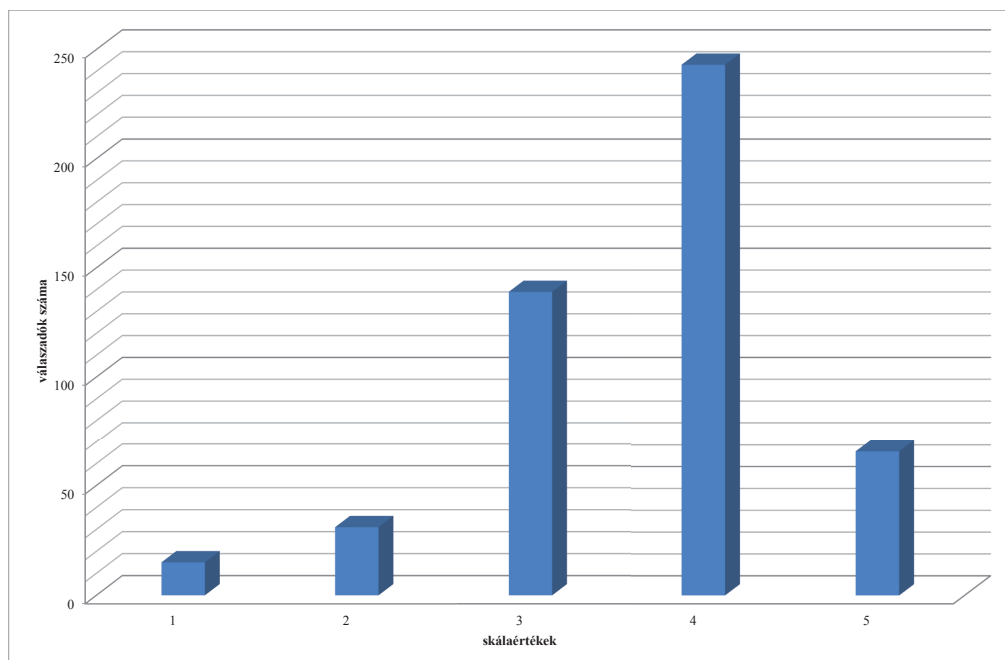
A fiatalok szerint a *magyarok boldogságának* átlaga 4,17 (SD=1,52), ami nem éri el a skála középvértékét (1. ábra). A válaszok eloszlása nem követi a normáeloszlást, a szavazatok többsége a skála alacsonyabb régiójába került, tehát a válaszadók szerint a magyarokra inkább a kevésbé boldog állapot jellemző.

1. ábra. A boldogság megítélése a magyarokra vonatkozóan. Skálaértékek: 1 = egyáltalán nem boldogok; 10 = nagyon boldogok

A *saját boldogság* megítélésénél az ötfokú skálán 3,63-as átlagot kaptunk (SD=0,906), ami azt jelzi, hogy a fiatalok kis mértékben tartják magukat általában boldognak (2. ábra).

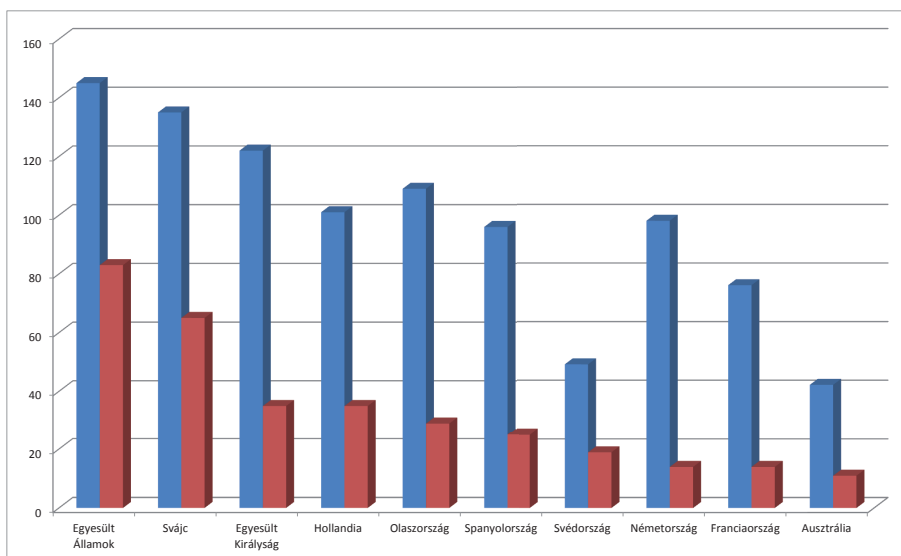
2. ábra. A személyes boldogság értékeinek eloszlása.
Skálaértékek: 1 = egyáltalán nem értek egyet 5 = teljesen egyetértek

A Mann-Whitney rangpróba szerint a nők magasabb értéket értek el ($\bar{A}=3,72$), mint a férfiak ($\bar{A}=3,523$, $U=26555,5$; $p<0,05$). A magyarok és a személyes boldogság megítélése között gyenge pozitív korrelációt kaptunk (Spearman's $\rho=0.238$, $p<0.001$), a kétféle boldogság értékelése tehát együtt változik a fiatalok megítélésében.

A *boldog országok* megjelölése és rangsorolása szerint a legboldogabbak emberek az USA-ban, Svájcban és az Egyesült Királyságban (3. ábra) élnek. Rangsortól függetlenül az összes említést tekintve és az első helyre rangsorolva is ezeket az országokat jelölték meg a legtöbben.

3. ábra. A boldognak tartott országok rangsora. Barna szín: első helyen történt említés száma. Kék szín: az összes említések száma a rangsorolástól függetlenül

A külföldi tartózkodás terve, helyszíne és személyes feltételei

A fiatalok 71,4 százalékát foglalkoztatja az a kérdés, hogy hosszabb ideig külföldön éljen (2. táblázat). Ezt a lehetőséget a nők között többen fontoltgatták (Pearson $\chi^2=6,33$, $p<0,05$). Az iskolatípusok összehasonlításakor a gimnáziumi tanulók nagy része igennel válaszolt a külföldi munkalehetségre, az egyetemisták nagy arányban kerültek be a „nem” válasz kategóriába, a szakközépiskolások viszont a „még nem gondolkodtam rajta” kategóriában képviselték magukat (Pearson $\chi^2=11,602$, $p<0,05$).

2. táblázat. A migráció kérdésének felvetődése a teljes mintában, nemek és iskolatípus szerint

	Teljes minta		Férfi		Nő		Gimnázium		Szakközépi.		Egyetem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Igen	347	71,4	154	66,1	193	76,1	129	77,7	104	67,5	114	68,7
Nem	69	14,1	38	16,3	31	12,2	15	9,0	21	13,6	33	19,9
Még nem	70	14,4	41	17,6	29	11,4	22	13,3	29	18,8	19	11,4
Teljes	486	100	233	100	253	100	166	100	154	100	166	100

A minta 27,4%-a akár örökre is elhagyná az országot (3. táblázat). A következő legnagyobb csoport (14,8%) 1-3 évre tervezi a kint tartózkodás időtartamát, ezt az alternatívát inkább a nők jelölték be. A férfiak közül többen választották az „akár örökre is” kategóriát, illetve a „nem tudja, vagy nem menne el” válaszlehetőséget (Pearson $\chi^2=13,627$, $p<0,05$).

3. táblázat. A teljes minta és a nemek megoszlása a külföldi tartózkodás időtartama szerint

Külföldön töltött idő	Teljes minta		Férfi		Nő	
	N	%	N	%	N	%
Nem tudja/nem	129	26.5	72	31,0	57	22,4
1-3 hónap	42	8.6	15	6,5	27	10,6
3-6 hónap	30	6.2	11	4,7	19	7,5
6-12 hónap	43	8.8	15	6,5	28	11,0
1-3 év	72	14.8	29	12,5	43	16,9
3-5 év	37	7.7	19	8,2	18	7,1
Akár örökre is	133	27.4	71	30,6	62	24,4
Teljes	486	100	232	100	254	100

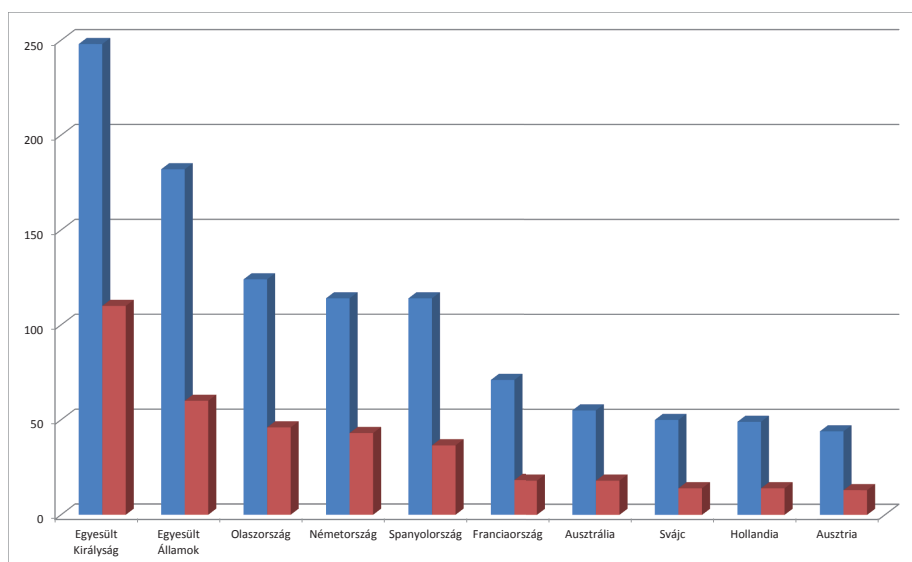
A tervezett külföldi tartózkodás időtartama szempontjából három csoportba soroltuk a fiatalokat. Az első csoportot az a 115 fő képezte, akik 1-12 hónapot jelöltek meg. A második csoportba az 1-5 évet választó fiatalok kerültek (109 fő), a harmadikba pedig az „akár örökre is” válaszlehetőséget adó fiatalok (133 fő). A harmadik csoportot alkotó fiatalokra az volt jellemző, hogy inkább férfiak alkották ($\chi^2=7,879$, $p<0,05$), és az apa iskolai végzettsége magasabb volt a többiekéhez képest ($\chi^2=19.20$, $p<0.01$). További sajátosságokat mutatott e csoport: a végleg távozni szándékozók jelentősen boldogtalanabbnak látták a magyarokat, mint a többiek (ANOVA $F=5,597$, $p<0,01$), és önmagukat sem látták annyira boldognak, mint a másik két csoport ($F=4,350$, $p<0,01$; 4. táblázat). Szintén ők azok, akik közül többen töltöttek már 12 hónapnál hosszabb időt külföldön ($\chi^2=15,104$, $p<0,05$).

4. táblázat. A magyarok és a személyes boldogság átlaga és szórása a tervezett külföldi tartózkodás időtartama szerint

Tervezett időszak	Magyarok boldogsága		Személyes boldogság	
	Á	SD	Á	SD
hónapokra távozna	4,24	1,51	3,66	0,86
évekre távozna	4,14	1,53	3,78	0,85
akár örökre is távozna	3,69	1,53	3,43	1,03

A külföldi tartózkodás tervezett *célállomásaként* első három helyen az Egyesült Királyságot, az Amerikai Egyesült Államokat és Olaszországot jelölték be a megkérdezettek (4. ábra). Ez a rangsor részben hasonlít ahhoz, amit a boldog országokkal kapcsolatban kapunk, bár Svájc és Hollandia hátrébb sorolódott, Németország viszont előrébb került a rangsorban.

4. ábra. A külföldi tartózkodás célállomásaként megjelölt országok említésének száma első helyen (barna) és rangsortól függetlenül az összes említést tekintve (kék)

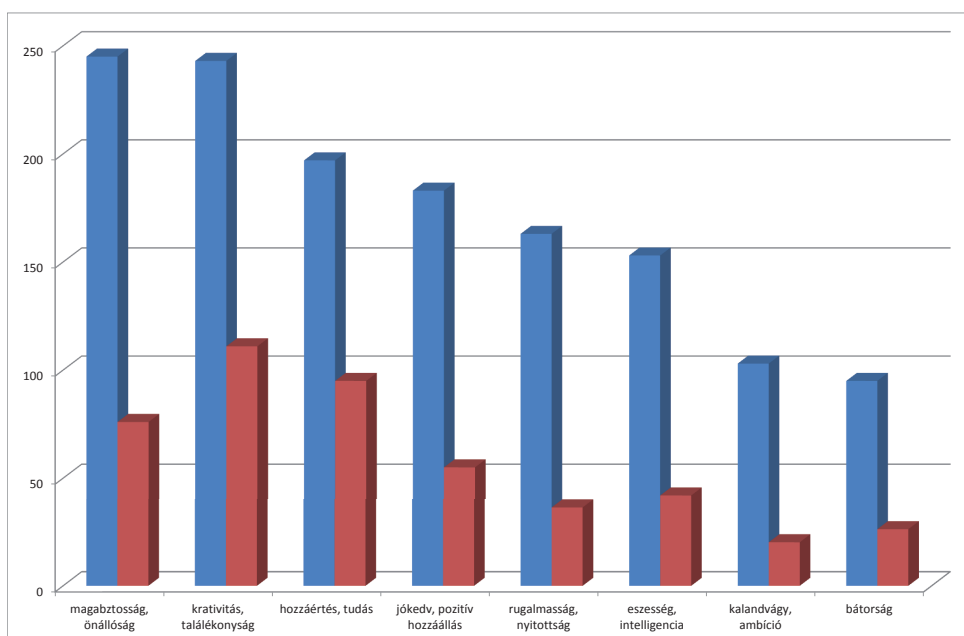
A *külföld biztosította értékek* tekintetében a legtöbb diák az anyagi jólétet sorolta az első helyre. Ez a választás inkább a férfiakra (Mann-Whitney $U = 22725,5$, $p < 0,05$), és a külföldi tartózkodást tervezőkre volt igaz (Kruskal-Wallis $\chi^2 = 7,063$, $p < 0,05$). A második leggyakoribb választás (az első helyen) a boldogság értékére esett. Ezt az értékek elsősorban a nők ($U = 22778,5$, $p < 0,05$), és a gimnáziumi

tanulók preferálták ($\chi^2 = 8,089$, $p < 0,05$). Első helyen a harmadik leggyakoribb kategória a szabadság volt, amit legkevesebben a gimnazisták választottak ($\chi^2 = 15,187$, $p < 0,001$). Az első helyet érintő rangsorban negyedik értéként a békét jelölték meg többnyire a gimnazisták ($\chi^2 = 6,105$, $p < 0,05$), és a migrációt fontolgatók ($\chi^2 = 18,131$, $p < 0,001$). Az első helyen legkisebb gyakorisággal a biztonság értéke szerepelt, amit szintén a külföldi migrációt tervezők említettek többen ($\chi^2 = 9,39$, $p < 0,01$).

A külföldi tartózkodást tervezők döntő többségének (75,6 %) véleménye szerint a siker elsősorban rajta, és nem más tényezőkön múlik. E tekintetben a különböző nemű, eltérő iskolákba járó, eltérő végzettségű szülőkkel rendelkező hallgatók statisztikailag tökéletesen homogénnek bizonyulnak, sőt a külföldi karriert komolyan tervezők körében sem találtunk szignifikáns különbséget.

A hosszabb külföldi tartózkodás alatt a *boldoguláshoz vélhetően szükséges nyolc tulajdonság* közül kellett hármat kiválasztani és rangsorolni a hallgatóknak (5. ábra).

5. ábra. A külföldi boldogulás személyes háttere: képességek, tulajdonságok. A barna szín az első helyen történt említést, a kék szín az első három helyen történt összes említések számát jelöli

Az első helyen történő említésnél a leggyakoribb a kreativitás és találékonyság kategória, ezt követi a hozzáértés és a tudás képessége, majd az önállóság és magabiztosság jellemzők. Jelentős különbséget találtunk a férfiak és nők válaszaiban. A keresztábra elemzés szerint a férfiak közül többen említették első helyen a kreativitást, a tudást és – a teljes minta által a rangsorban ötödiknek említett – intelligenciát, a nők viszont jobban hangsúlyozták a magabiztosság és önállóság, valamint a jókedv és pozitív hozzáállás kategóriákat (Pearson $\chi^2=35,001$, $p<0,001$). Legutolsó két helyre a kalandvágy és ambíció, illetve a bátorság került, amelyeknél nem volt eltérés a két nem között. Az iskolák között is jelentős különbségeket találtunk az első helyen történt kategóriák tekintetében (Pearson $\chi^2=30,684$, $p<0,01$). A gimnazisták közül legtöbben a tudást, illetve a magabiztosságot jelölték meg. A szakközépiskolásoknál legtöbben a tudást és a kreativitást említették, míg az egyetemisták főként a kreativitást és a magabiztosságot hangsúlyozták.

Értékek mint célok

A 19 éves lány történetével kapcsolatos tanácsadás során a válaszadók 49,7%-a a külföldi boldogulás lehetőségének kipróbálására biztatta főszereplőt. A kitöltők további egyharmada (34,9%) választotta a biztonságot. A másik két lehetőséget jóval kevesebben választották: önmegvalósítás 9,4%, érzelmek, boldogság: 6%. Kétféle próbával vizsgálva egyedül a külföldi munkavállalás szándéka mutatott jelentős különbséget. Azok, akik tervezik a külföldi munkavállalást, sokkal többen ajánlották a főszereplőnek a migrációt tartalmazó lehetőséget (Pearson $\chi^2=39,503$, $p<0,001$).

A leggyakrabban előforduló válasz (34,6%) a biztonságot jelentette a 30 éves mérnök szituációját illetően. Valamivel kevesebben (29,6%) választották az önmegvalósítás opcióját, minden ötödik kitöltő (20%) jelölte be az érzelmeket hangsúlyozó válaszlehetőséget, a legkevesebben pedig (15,8%) a külföldre távozást propagálták. Érdekes nemi különbségekre bukkanhatunk a válaszokban: a férfiak felülreprezentáltak a biztonságot jelentő, míg a nők az önmegvalósítást tartalmazó válaszlehetőségben (Pearson $\chi^2=19,119$; $p<0,000$). Természetesen ennél a kérdésnél is jelentősen nagyobb arányban választották a külföldre távozást azok, akik fontolgatják a külföldi munkavállalást (Pearson $\chi^2=31,756$, $p<0,000$). A külföldön végleg letelepedni

kívánók is nagyobb arányban ajánlották a főszereplő számára a migráció lehetőségét (Pearson $\chi^2=24.603$, $p<0.001$).

A 49 éves üzletkötő asszony jövőjére vonatkozó tanácsok során a válaszadók relatív többsége (39,8%) az önmegvalósítást tartalmazó opciót választotta, ennél valamivel kevesebben (32%) jelölték be a külföldi munka elfogadásának lehetőségét. Ezekhez az opciókhoz képest jóval kevesebben (16,3%) helyezték előtérbe a magánéletet, és azok voltak a legkevesebben, akik a „biztos talajon” maradás mellett tették le a voksukat (11,9 %). A férfi válaszadók felülreprezentáltak azok körében, akik a migrációt propagálták, a női válaszadók számarányuknál nagyobb mértékben javasolták az önmegvalósítást (Pearson $\chi^2=23,47$, $p<0,000$). A véglegesen távozni készülőkhöz jóval nagyobb arányban választották az üzletasszony számára a migrációt (Pearson $\chi^2=17.631$, $p<0.01$).

A mintába került fiatalok közel harmada (31%) támogatta a mobilitást a 64 éves nyugdíjas férfiről szóló történetben. Az önmegvalósítást és az érzelmeket jelentő opciót 25,1%, illetve 23,8% választotta, legkevesebben pedig (20,1%) a stabilitást hangsúlyozták. Ennél a kérdésnél semmilyen, az eddigiekben alkalmazott háttérváltozó sem mutatott szignifikáns hatást a döntésre.

A boldogság kontextusa és elérési módjai

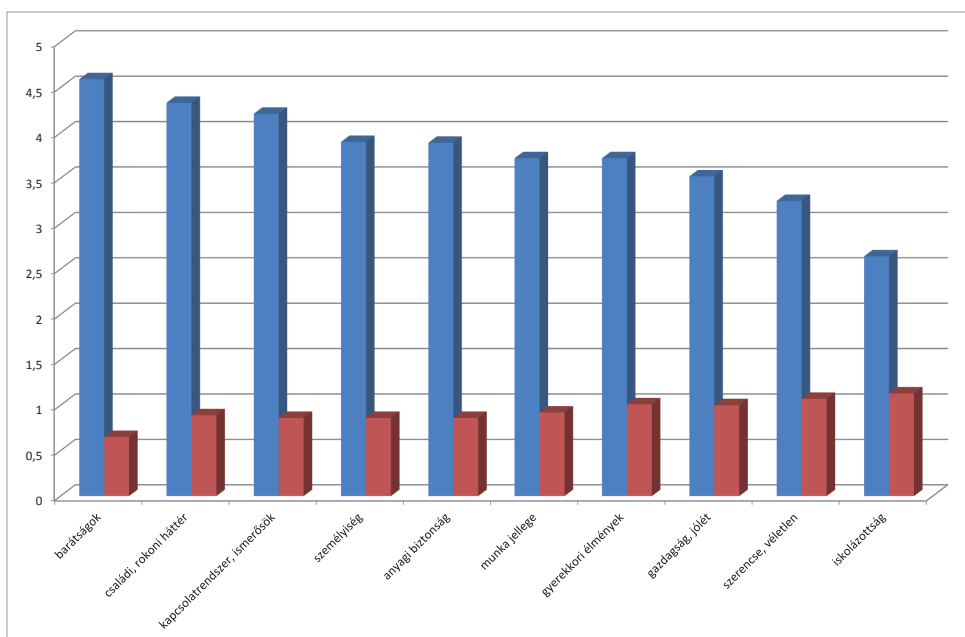
A boldogsághoz legszorosabban kapcsolódó értékek kiválasztása és rangsorolása kapcsán a legelső helyre rangsorolt értékek mutatták a legmarkánsabb eredményeket. A boldogsággal asszociált értékek között a minta egészében első helyre került a családi biztonság: a válaszadók 38,7 százaléka tartotta ezt a legfontosabbnak. Második leggyakrabban említett érték a belső harmónia, amit a minta 23,8 %-a rangsorolt az első helyre, majd ezt követte az igazi barátság értéke, amit a diákok közel egyötöde (19,2%) említett első helyen. Ebben a rangsorban középen helyezkedik el a szabadság (7,4%) és az anyagi jólét (5,7%), bár ezeket az értékeket első helyen igen kevesen említették a boldogsághoz kapcsolható értéként. A legritkábban választott értékek a következők: a haza biztonsága (0,6%), az elvégzett munka öröme (1,7%), illetve a béke (2,9%).

A nők közül többen említették első helyen a családi biztonságot és a belső harmóniát, a férfiak pedig az igaz barátságot hangsúlyozták jobban (Pearson $\chi^2=32,406$, $p<0,001$). Az iskolák közötti összeha-

sonlítás mutatott még jelentős eltérést (Pearson $\chi^2=77,192$, $p<0,001$). A gimnazisták és a szakközépiskolások közül a családi biztonságot és az igazi barátságot kapcsolták legtöbbször a boldogsághoz, az egyetemi hallgatók viszont a belső harmóniát sorolták legtöbbször az első helyre, amit követett a családi biztonság értéke. Ha valamennyi említést együttesen kezelünk (attól függetlenül, hogy hányadik helyre sorolta be a válaszadó), akkor hasonló sorrend alakul ki az értékek fontosságában. Az első helyre került a családi biztonság (az összes említés 23,9 százaléka), a másodikra az igaz barátság (21,2%), míg a harmadik leggyakrabban említett érték „holtversenyben” a belső harmónia és az anyagi jólét (17-17 %). A legritkábban választott értékek a következők: a haza biztonsága (az összes említés mindössze 1,8 százaléka), az elvégzett munka öröme (5,4%), illetve a béke (5,8%).

A *boldogság forrásaként* a legtöbb hallgató a barátságot, családi és rokoni háttérrel, valamint a kapcsolatrendszerrel és ismerősökkel jelölte meg (6. ábra). Legkevésbé az iskolázottságon, a szerencsén, illetve a gazdagságon és jóléten múlik a boldogság, bár a közép-3-as érték alatt csak az iskolázottság szerepel, tehát a gazdagság ($\bar{A}=3,52$) és a szerencse ($\bar{A}=3,25$) a közepes értékhez képest kicsit erősebben befolyásolja a boldogságot a fiatalok szerint.

6. ábra. A boldogság forrásai: milyen tényezőkön múlik a boldogság. A kék oszlop az átlagot, a barna oszlop a szórásokat jelöli.

Az adatredukciós eljárást alkalmazva (Maximum Likelihood extrakciós módszer, Equamax rotációval) három faktort kaptunk, amelyek jól leképezik a boldogság mögött álló vélt okokat. Az első faktorban a hangsúlyos változók a következők: anyagi biztonság, gazdagság, iskolázottság, munka jellege. Az ide tartozó tényezők alapján ezt a faktort *társadalmi pozícióként* neveztük el. A második faktorban komoly súlyt kapott három tényező: a barátságok, a családi-rokoni háttér, a kapcsolatrendszer és ismerősök. Ez a faktor a *kapcsolati háló* különböző kifejeződéseit kapcsolja össze. A harmadik faktorba egyetlen változó került, de az igen nagy súllyal: a *szerencse és véletlen*. A társadalmi pozíció és a kapcsolati háló faktorok között csak nagyon gyenge pozitív korrelációt találtunk (Pearson's $r=0.09$, $p<0.05$), a harmadik faktor független tényezőnek bizonyult.

Az egyes faktorpontszámokat változóként felhasználva az alábbi eredmények születtek: azok a fiatalok, akik a 2. és 3. szituációban a mobilitást hangsúlyozták, nagyobb meghatározó szerepet tulajdonítanak a társadalmi pozíció boldogságot meghatározó erejének (ANOVA értékei sorrendben: $F=4,035$, $p<0,01$; $F=3,176$, $p<0,05$). A társadalmi pozíció értékelésében az iskolatípusok szerint is mutatkozott különbség: a szakközépiskolások tulajdonítanak nagyobb szerepet ennek a faktornak az egyetemistákkal szemben ($F=5,082$, $p<0,01$). A külföldi élet lehetőségén való gondolkodás is megosztotta e faktornak a megítélését: a külföldi munkát tervező fiatalok fontosabbnak érzik a társadalmi pozíció faktorát, mint a nem tervezők és a bizonytalanok ($F=3,671$, $p<0,05$). A korreláció vizsgálatánál csak egyetlen szignifikáns eredmény született: a társadalmi pozíció faktor gyenge negatív korrelációt mutatott az életkorral (Pearson $r=-0,123$, $p<0,007$), vagyis a boldogságnak ezt a forrását az idősebbek kevésbé tartják meghatározónak.

A boldogság elérésére vonatkozó *stratégiák* vizsgálatakor a vizsgált szegedi fiatalok közül a legtöbben a negyedik lehetőséget tették az első helyre, vagyis szerintük az önmegvalósítás, illetve a belsőleg vezéreltség a legfontosabb a boldogság elérése érdekében. Ez az álláspont – bár valamennyi társadalmi-demográfiai csoport körében az első helyre került – a női válaszadóknál sokkal népszerűbb, mint a férfiak csoportjában (Mann-Whitney $U=26675,5000$, $p<0,05$). Második helyre a „racionális mérlegelés és döntés” került. A harmadik leggyakrabban adott javaslat az adaptív viselkedést propagálja. Ez a választás elsősorban a szakközépiskolások körében volt népszerű

(Kruskal-Wallis $\chi^2=13,316$, $p<0,001$). A legkevesebben a második opciót (ösztönök, intuíció) választották, valamennyi vizsgált alcsoport esetében ez a legkevésbé támogatott megoldás, függetlenül a nemtől, iskolatípustól, valamint attól, hogy a válaszadó tervez-e külföldi karriert, vagy volt-e hosszabb ideig külföldön.

Az eredmények értelmezése

Boldogság egyéni, nemzeti és globális szinten

A megkérdezett fiatalok önmagukat, ha nem is nagy mértékben, de boldognak látják, a magyarokról viszont azt gondolják, hogy inkább boldogtalanok (4,17-es érték a tízfokú skálán). Jóllehet a kétféle megítélés ellentétes képet mutat, mégis gyenge pozitív korreláció található közöttük: aki boldogabbnak tartja magát, az a magyarok boldogságáról is pozitívabb képet formál. A fiatalok önjellemzés értékei hasonlítanak azokhoz a mérésekhez, amelyek szerint a magyarok boldogsága 2000 és 2008 között 5,5-es átlagot mutat a 0-10-es skálán, és ezzel egy 144 ország adatait tartalmazó lista középső helyét foglaljuk el (Veenhoven, 2009a). Más Magyarországon mért adatok is azt jelzik, hogy különböző megfogalmazásokat és eltérő skála értékeket használva is az átlag fölötti értéket éri el a megkérdezett személyek boldogság átlaga (Vennhoven, 2009b). Ehhez képest meglepő eredménynek tűnik a magyaroknak tulajdonított boldogtalanság érzés. Elképzelhető, hogy a megkérdezett serdülők és a fiatal felnőttek a saját, jövőjükkel kapcsolatos bizonytalanságukat fejezik ki a magyarokra vonatkozó megítélésben. De az is felmerülhet, hogy ez a megítélés egy határozott percepció eredménye, amelynek során a fiatalok egy nagyobb csoportja a magyar embereket valóban boldogtalannak látja.

A boldognak tekintett országok, tehát az USA, Svájc és az Egyesült Királyság valóban igen magas pontszámot, 7 és 8 körüli értéket értek el a 0-10 és boldogság skálán (Veenhoven, 2009a), a diákok tehát az önmagukat ténylegesen boldogabbnak értékelő országokat jelölték meg.

Migrációs tervek és megvalósításuk alapja

A megkérdezett diákok majdnem háromnegyedét foglalkoztatja az a lehetőség, hogy a későbbiekben külföldön tanuljon vagy dolgozzon. A tervezett tartózkodás időtartamával kapcsolatban a hallgatók egynegyede azt vallja, hogy akár végleg is letelepedne egy külföldi ország-

ban, tehát jelenleg minden negyedik mintabeli fiatal elképzelhetőnek tartja, hogy kilépjenek a szülői, családi, baráti kapcsolatokat is jelentő magyarországi élet kereteiből.

A tervezett migrációs célállomás részben hasonló ahhoz, amit a boldog országok megjelölésekor láthattunk, a fiatalok tehát egy boldogabbnak tartott országot választanak akkor, amikor a külföldi tartózkodást lehetőségéről gondolkoznak. A külföldi célország boldogságot nyújtó szerepét láthatjuk abban is, hogy a diákok a külföld által biztosított értékek rangsorában második helyre sorolták a boldogságot. Az első helyen az anyagi biztonság áll, amit sokan választottak a külföldre készülők közül. Harmadik helyre a szabadság került, amit a béke és végül a biztonság értéke követ. Az értékek sorrendjéért a migrációt tervezők népes tábora a felelős, ők jelennek meg ugyanis nagyobb arányban az anyagi jólét első, illetve a béke és a biztonság utolsó helyre történő besorolásában. Az értékek választása azt jelzi, hogy a migrációs tervekkel elérhető célok között az anyagi javak és a boldogság kapnak kiemelt helyet. E két érték megvalósulását várják, remélik a diákok a külföldi tartózkodás során, vélhetően ez hiányzik legjobban a számunkra, illetve ezt szeretnék még nagyobb mértékben elérni. Egy 2009-es magyarországi vizsgálat nagyon hasonló értékpreferenciát igazolt. A 3000 fős reprezentatív minta választai szerint az első legfontosabb öt érték között jelent meg a boldogság és az anyagi biztonság (Csepeli és Prazsák, 2009).

A megkérdezettek kétharmada belső kontrollal rendelkezik, amikor azt vallja, hogy a külföldi teljesítmény sikeressége nagyrészt önmagán múlik és nem a körülményeken. A sikeres külföldi működéshez szükséges képességek és tulajdonságok közül az első két helyen az intellektuális képességek jelennek meg a rangsorban: kreativitás, illetve hozzáértés és tudás. A harmadik és negyedik helyen található a magabiztosság, illetve az emocionális, és motivációs jellemzők (pozitív hozzáállás, jókedv). A sikeresség feltételét tehát elsősorban a szakértelemben látják a fiatalok, és csak nagyon kevesen támaszkodnának a kalandvágy és ambíció motiváló erejére, vagy a rugalmasság, nyitottság, illetve a bátorság személyiségvonásokra.

Fontos kérdésnek tartottuk, hogy vajon a migrációt mennyire tartják általános, több életkorban is kívánatos vagy ajánlható lehetőségnek a diákok, illetve milyen más értékek megvalósítását preferálják egy-egy jellemző életszakaszban. A hipotetikus helyzetek legtöbbször által preferált értékei azt tükrözik, hogy a fiatalok eltérő

javaslatokat adnak a különböző életszakaszokkal kapcsolatban. A válaszadók jelenlegi helyzetével hasonlóságot mutató legfiatalabb szereplő esetén a migrációt tartják a legjobb választásnak. Ezek szerint nemcsak a saját terveikben jelenik meg a külföldi tartózkodás lehetősége, hanem ezt más fiatal számára is javasolható célnak tekintik. A másik életkor, amellyel kapcsolatban szintén a migrációt ajánlották a fiatalok, a nyugdíjas életszakasz. A fiatal felnőttkorra vonatkozóan (a 30 éves mérnök) a stabilitás, a biztonság értékét hangsúlyozták a válaszadók, ami azt jelzi, hogy ebben az életkorban nem a migráció megvalósítása az elérendő, javasolható cél, hanem sokkal inkább az itthoni szilárd életfeltételek kialakítása. Az érett felnőttkorra vonatkozóan pedig az önmegvalósítás értékét választották legtöbben, amit a migrációs javaslat megfogalmazása követett a második helyen. Ha az első két leggyakoribb érték választását vesszük figyelembe a szituációknál, akkor az látható, hogy a nyolc lehetőség közül háromszor szerepel a migráció, mégpedig a legfiatalabb, és a két legidősebb szereplő élethelyzetében, tehát több életkorra vonatkozóan is preferálható értéknek tűnik a külföldi élet és munka választása. Talán a saját elképzeléseiket, vágyaikat vetítik ki a fiatalok a különböző életkorú szereplők élethelyzetére, de az is elképzelhető, hogy a fiatalok körében nagyon erős és általános reprezentáció alakult ki a külföldi munka és élet lehetőségével kapcsolatban, amit sokféle életkorra és szituációra is sémaszerűen alkalmaznak. Szintén háromszor szerepel az önmegvalósítás az első két helyen megjelenő értékek között, és ezt azért is érdemes kiemelni, mert a válaszlehetőségekben ez a kulcsszó nem szerepelt konkrétan. Tehát nem a szó pozitív konnotációja alapján választották a fiatalok, hanem a válaszlehetőségekben megjelenő tartalmak alapján. A biztonság értékét a két legfiatalabb korú protagonista esetében hangsúlyozták a megkérdezettek, ami azt jelzi, hogy döntően a fiatal életkorral kapcsolják össze az egzisztenciális biztonság, illetve a stabil életkörülmények feltételének kialakítását. A két középső életkorú szereplő esetén pedig az önmegvalósítás tűnt a legtöb-
bek által javasolható optimális választásnak. A négy szituációban az érzelmi kapcsolatok kisebb hangsúlyozása talán avval magyarázható, hogy a megkérdezettek ennek a hiányával szembesülnek a legkevésbé, hiszen legtöbben közülük családban, baráti és kortársi kapcsolatok rendszerében élnek.

A migrációval kapcsolatos nézetek olyan *szociális reprezentáció-
nak* bizonyultak, amelyben a külföldi tanulás és munka lehetősége

igen elterjedt elképzelésként jelent meg. A migráció majdnem minden korosztály számára elérhető és kívánatos célnak tűnik ebben a reprezentációban, amely során a boldogtalanak tartott hazából egy boldog országba lehet kerülni, és ahol így elérhetővé válnak az anyagi javak és a boldogság. A fiatalok migrációs elképzelései tervként foghatók fel, nem cselekvésként vagy realitásként, de még ebben az esetben is megválaszolandó kérdés, hogy miért ilyen általános ez a célkitűzés a megkérdezettek körében. Nem valószínű, hogy a szülők boldogtalan-sága tükröződne a gyermekeik attitűdjében, hiszen a szülők boldog-ságértéke valószínűleg hasonló a magyarországi mérések átlagához. A lehetséges magyarázatok váza az lehet, amit Carugati így fogal-maz meg: a fiatalok körében a kiugró, ismeretlen és az identitás konfliktusát előidéző jelenségekből lesz szociális reprezentáció (Carugati, 1990). Az egyik magyarázat szerint a migráció kiugró jellegét az adja, hogy a fiatalok helyzetéből adódóan (tanulmányok folytatása) reálisnak tűnik a külföldi sikeres életkezdés, így erősödik az ismeretlen és vonzó migrációs lehetőség percepciója. A másik lehetséges magyarázat abból indulhat ki, hogy a kiugró és ismeret-len sajátosság inkább a hazai közélet megítélésére vonatkozik. En-nek értelmében a társadalmi tőke (Putnam, 1993) Magyarországon mért alacsony szintjéről szóló (BruxInFo 2007; Giczi és Sik, 2009) közéleti diskurzusból formálják meg a fiatalok az ország boldogságára vonatkozó értékelésüket, és így a migrációs nézeteiket. Feltételezhető az is, hogy a fiatalok státuszához tartozó tanulás motivációja, a tan-ulásal elérhető célok megfogalmazása, illetve a korábbi külföldi ta-pasztalatok fokozzák a külföld vonzerejét, és a saját ország negatív megítélését.

A boldogság kontextusa

A boldogsághoz kapcsolódó értékek rangsorában legfontosabb-nak a társas kapcsolatokban megjelenő értékeket és a harmónia értékét tartották a fiatalok. A rangsorban csak középen (3. és 4. he-lyen) jelent meg az anyagi jólét. Az iskolatípusok mentén láthatunk itt különbséget: míg a középiskolások a társas kapcsolatokat kifejező értéket hangsúlyozták jobban, addig az egyetemisták a harmóniát emelték ki többen.

Evvel összecsengő eredményeket hozott a boldogságot megalapo-zó tényezők értékelése. A fiatalok a baráti, családi és ismerősi hálózato-kat látják leginkább „felelősnek” a boldogságért. A tényezők össze-

vonása is egy csoportba, a társas háló csoportjába sorolta ezeket az elemeket. A másik kirajzolódó faktor a társadalmi pozíció volt, ami ötvözte az anyagi biztonság és jólét, a munka és az iskolai végzettség elemeket. Ezeket a tényezőket a közepesnél kissé magasabb határúnak értékelték a diákok. A minta megítélése szerint a szerencsén, ami más tényezőhöz nem kapcsolódott, közepes mértékben múlik a boldogság. A boldogságot tehát legerőteljesebben a társas háló határozza meg, amit követ a társadalmi pozíciót kijelölő tényezők köre. A társas háló fontosságában igen nagy volt a különböző alminták egyetértése. A társadalmi pozíció faktora azonban megosztotta a fiatalok véleményét: a szakközépiskolások, a migrációt fontolgatók, és a két középső életkort megjelenítő szituációban a migrációt javaslok csoportja volt az, aki jobban hangsúlyozta ezt a tényezőcsoportot, mint a többiek.

A boldogság elérésének felsorolt módjai a különböző pszichológiai iskolák emberképét, illetve ezen belül a személyiség dinamizáló erőit tartalmazták. A boldogság elérésének stratégiájáról nagyon hasonló véleményt formáltak a megkérdezettek. A legfontosabbnak ítélt stratégia a humanisztikus pszichológia hangsúlyozta önmegvalósítás volt. Ezt követte a rangsorban a kognitív pszichológia fókuszában álló racionális mérlegelés, tervezés és döntés stratégia, és a behaviorista szemléletek jegyében megfogalmazott „alkalmazkodás a környezet-höz” viselkedésmód. Legtöbben az utolsó helyen említették a pszichoanalízis hangsúlyozta belső folyamatokra való támaszkodás stratégiáját: az ösztönök, megérzések, érzelmek használatát. A boldogság eléréséhez tehát szükség van az autonómiára, a pozitív belső potenciálok kibontakozására, és a racionális működésre is.

A *boldogság* itt kirajzolódott *szociális reprezentációja* azt tartalmazza, hogy a fiatalok boldognak tartják magukat egy olyan társadalmi közegben, ahol az emberek inkább nem boldogok. A boldogság forrását elsősorban társas kapcsolatok jelentik, másodsorban a társadalmi pozíció. Önmegvalósítással és racionális működéssel érhető el a boldogság, amihez szorosan kapcsolódik a családi biztonság, a belső harmónia és az igazi barátság. Ezek az értékek tulajdonképpen a boldogság alapjának, forrásának is tekinthetők. Az anyagi javak, ha nem is döntő módon, de szerepet kapnak a boldogság reprezentációjában: egyrészt a társadalmi pozícióban, másrészt a boldogsághoz kapcsolódó értékekben.

Férfiak és nők különbsége

Leggyakrabban a férfiak és a nők között találtunk különbséget a megkérdezett csoportban. A személyes boldogságot illetően a nők boldogabbnak tartották önmagukat, mint a férfiak, de ez az eltérés már nem jelent meg a magyarokra vonatkozó értékelésben. A nők közül többen foglalkoztak a külföldre távozás gondolatával, és közülük többen vélték úgy hogy legszívesebben 1-3 évet töltenének egy külföldi országban. A végleges külföldi migráció, az itthon maradás szándéka, vagy a moratóriumot kifejező „még nem tudom” válasz gyakoribb volt a férfiak körében. A külföld biztosította értékek tekintetében a férfiakra inkább az anyagi jólét választása, a nőkre a boldogság preferálása volt jellemző. A migrációt segítő tulajdonságok megítélésében a nemi sztereotípiák különbségei köszönnek vissza. Az intellektust leíró jellemzőket a férfiak preferálták, a motivációt, személyiséget és érzelmeket kifejező fogalmakat viszont a nők választották nagyobb arányban. A különböző élethelyzetek céljaként a nők inkább az önmegvalósítást, a férfiak az egzisztenciális biztonságot és a migrációt választották. A nőkre tehát jellemzőbb az intrinzik célok (önmegvalósítás) említése, a férfiakra pedig az extrinzik (anyagi javak) célokra való törekvés. A férfiak és nők ilyen jellegű különbsége párhuzamba állítható egy korábbi magyar vizsgálat eredményeivel, ahol a 17 éves lányokra inkább az intrinzik, a fiúkra többnyire az extrinzik motívumok választása volt jellemző (Szondy, 2004). További kutatást igényel annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy ez az eredmény mennyire tükröz általános nemi különbséget a vélekedésekben, vagy mennyire tekinthető inkább az életkorhoz, és a tanulói státuszhoz kötött különbségnek.

A boldogsághoz kapcsolható értékek közül a családi biztonságot és a harmóniát inkább a nők említik meg első helyen, míg a férfiak többnyire az igazi barátságot hangsúlyozzák. A boldogság eléréséhez szükséges stratégia kiválasztásában ismét a nők voltak azok, akik létszámukhoz képest többen választották az első helyen az önmegvalósítást.

Összességében az látható, hogy a nők pár évet terveznek eltölteni egy külföldi országban, ahol a boldogság és az önmegvalósítás lehetőségét látják, és ehhez a diszpozicionális tulajdonságokra, érzelmekre és motivációs forrásokra támaszkodnának. A boldogság értékéhez elsősorban a családi biztonságot és a harmóniát kötik. A kevésbé boldog férfiakra inkább az extrinzikus célok megfogalmazása

jellemző, a biztonság és az anyagi jólét felé való törekvés, aminek a megvalósítását szerintük inkább a kognitív képességek teszik lehetővé. A boldogság értékéhez náluk az igazi barátság társul, és sokan közülük vagy nem tervezi még a migrációt, vagy akár véglegesen is külföldön telepedne le. Család, boldogság, önmegvalósítás, migráció fogalmak jellemezték a női válaszokat, barátok, anyagi jólét, biztonság és migráció a férfiak megítéléseit. Ezek a hangsúlyeltolódások kapcsolatba hozhatók a serdülők és fiatalok aspirációinak nemekre jellemző különbségeivel. A jövőbeli célok megfogalmazásakor a nők jobban hangsúlyozzák a családi és társas kapcsolatokat, az önfogadást, a férfiak pedig a foglalkozással és anyagiakkal kapcsolatos elképzeléseket (Kasser és Ryan, 1993).

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a fiatalok boldogság keresése igen sokszínű törekvéseket tartalmaz. Egyrészt felfedezhető bennük a migrációs tervek, de megjelennek bennük a stabilitásra, biztonságra vonatkozó igények is. Nemcsak az anyagi javak és anyagi biztonság hangsúlyai láthatók a nézetekben, hanem az önmegvalósítás, a társas és családi kapcsolatok fontossága is kirajzolódik a reprezentációkban. A biztonságkeresés, illetve a változás és fejlődés igénye tehát egyszerre jellemzi a fiatal korosztályokat.

Irodalomjegyzék

Abric, J.C. (1993) Central system, peripheral system: Their functions and roles in the dynamics of social representations. *Papers on Social Representations*, 2, 75–78.

Böhnke, P. (2001) Reporting on social exclusion: Standard of living and social participation in Hungary, Spain, and Germany. Welfare in Europe Euromodule. *Working Paper Series*, Berlin.

BruxInfo Európai Elemző Iroda (2007) Politikai intézmények iránti bizalom és politikai részvétel az uniós tagországokban. URL: http://www.bruxinfo.hu/index.php?lap=dokument/dokument&dok_id=23138 (letöltve: 2010. április 28.)

Carugati, F.F. (1990) From social cognition to social representation in the study of intelligence. In Duveen, G., Lloyd, B. (szerk.) *Social Representations and the Development of Knowledge*. 126–143. Cambridge University Press, Cambridge.

Coppin, L., Ester, P., Fasang, A., Fouarge, D., Geerdes, S., Schömann, K., van der Hallen, P., Vandenbrande, T. (2006)

Descriptive report on mobility in Europe, Dublin: European Foundation.

Crossley, A., Langdrige, D. (2005) Perceived sources of happiness: A network analysis. *Journal of Happiness Studies*, 6, 107–135.

Csath, M. (2008) Low level mobility in Hungary: advantage or disadvantage to learning and competitiveness? *Development and Learning in Organizations*, 22, 5, 14–17.

Csepeli Gy., Prazsák G. (2009) Új szegénység. A digitális egyenlőtlenség kulturális hatásai. URL: http://www.prazsak.hu/publikaciok/csepeli_prazsak_ujszegenyseg_2009.pdf (letöltve: 2011. február 10.)

Csikszentmihályi M. (1997) *Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Csikszentmihályi M. (2010) *Az öröm művészete. Flow a mindennapokban*. Nyitott Könyvműhely, Budapest.

Diener, E. (1984) Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542–575.

Emmons, R. A. (1986) Personal strivings: An approach to personality and subjective well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1058–1068.

Foa, I.R., Peterson, C., Welzel, C. (2008) Development, freedom and rising happiness: A global perspective 1981–2007. World Value Survey.

URL: http://www.worldvaluessurvey.org/wvs/articles/folder_published/publication_578 (letöltve: 2012. augusztus 25.)

Giczi J., Sik E. (2009) Bizalom, társadalmi tőke, intézményi kötődés. TÁRKI Európai társadalmi jelentés.

URL: www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/gazdkult_gici_sik.pdf (letöltve: 2010. április 18.)

Hollander, P. (2002) Hungary ten years later. *Society*, 39, 6, 66–72.

Kasser, T., Ryan, R.M. (1993) A dark side of the American dream: correlates of financial success as a central life aspiration. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 410–422.

Larsen, R.J., Diener, E., Emmons, R.A. (1985). An evaluation of subjective well-being measures. *Social Indicators research*, 17, 1–18.

László J. (2000) A szociális reprezentációról. In Béres I, Horányi Ö. (szerk) *Társadalmi kommunikáció*. 129–138. Osiris, Budapest.

Liu, W., Tian, L., Gilman, R. (2005) A cross-cultural study on life-satisfaction between Chinese and American middle-school students. *Chinese Mental Health Journal*, 19, 319–321.

Lu, L., Gilmour, R. (2004) Culture and conceptions of happiness: Individual oriented and social oriented SWB. *Journal of Happiness Studies*, 5, 269–291.

Márfi A. (2007) A szubjektív életkörülmények társadalmi gazdasági összefüggései. In Utasi Á. (szerk) *Az életminőség feltételei*. 6–23. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest

Massey, E.K., Gephardt, W.A., Garnefski, N (2009) Self-generated goals and goal process appraisals: Relationships with sociodemographic factors and well-being. *Journal of Adolescence*, 32, 501–518.

Moscovici, S. (1973) Foreword. In Herzlich, C. (ed) *Health and Illness: a Social Psychological Analysis*. Academic Press, London.

Moscovici, S. (1984) The phenomenon of social representations. In Farr, R. M., Moscovici, S. (eds) *Social Representations*. 3–69. Cambridge University Press, Paris.

Oláh A. (2005) *Érzelmek, megküzdés és optimális élmény. Belső világunk megismerésének módszerei*. Trefort Kiadó, Budapest.

Piko, B. F., Keresztes, N. (2006). Physical activity, psychosocial health, and life goals among youth. *Journal of Community Health*, 31, 136–145.

Putnam, R.D. (1993) *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press, Princeton.

Ryan, M.R., Huta, V., Deci, E.L. (2008) Living well: a self-determination theory perspective on eudaimonia. *Journal of Happiness Studies*, 9, 139–170.

Ryan, R.M., Deci, E.L. (2000) Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68–78.

Ryan, R.M., Deci, E.L. (2001) On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166.

Ryff, C.D., (1989) Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 6, 1069–1081.

Ryff, C.D., Singer, B.H. (2008) Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of Happiness Studies*, 9, 13–39. DOI 10.1007/s10902-006-9019-0 (letöltve: 2009. február 8.)

Seligman, M.E.P. (2003) *Authentic happiness*. Breaaley Publishing Ltd.

Szondy M. (2004) A szubjektív jóllét és a törekvések kapcsolata késő serdülőkorban. *Alakalmazott Pszichológia*, 6, 4, 53–72.

Tanaka, H., Mollborg, P., Terashima, S. & Borres, M.P. (2005) Copmarison between Japanese and Swedish schoolchildren in regards to physical symptoms and psychiatric complaints. *Acta Paediatrica*, 94, 1661–1666.

Uchida, Y. Norasakkunkit, V. & Kitayama, S. (2004) Cultural constructions of happiness: Theory and empirical evidence. *Journal of Happiness Studies*, 5, 223–239.

Veenhoven, R. (1996) Developments in satisfaction-research. *Social Indicators Research*, 37, 1–46.

Veenhoven, R. (2009b) World Database of Happiness, collection Happiness in Nations, Nation Report Hungary (HU), URL: <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl>. (letöltve: 2011. február 25.)

Veenhoven, R.(2009a). Average happiness in 144 nations 2000-2008, World Database of Happiness, RankReport 2009-1c, URL: <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl>. (letöltve: 2011. február 25.)